

СУЇЦИДАЛЬНА ОБРАЗНІСТЬ У ПРОЗІ НАДІЇ КИБАЛЬЧИЧ

Анотація. У статті аналізуються образи суїцидентів у прозі Н. Кибальчич. Досліджено психобіографічні передумови її творчості та висвітлено основні конфлікти в текстах письменниці, у межах яких відбувається актуалізація інстинкту смерті.

Ключові слова: самогубство, психобіографія, психоаналіз, ранній український модернізм.

Аннотация. В статье анализируются образы суицидентов в прозе Н. Кибальчич. Исследовано психобиографические предпосылки её творчества и разъяснены основные конфликты в текстах писательницы, на основе которых происходит актуализация инстинкта смерти.

Ключевые слова: самоубийство, психобиография, психоанализ, ранний украинский модернизм.

Summary. In the article the suicidal characters in N. Kybal'chych's prose are analyzed. Psychobiographical premises of her work and the main conflicts in writer's texts, within which Death drive has been turned into fictional world, are researched.

Key words: suicide, psychobiography, psychoanalysis, early Ukrainian modernism.

Надія Кибальчич – одна з найцікавіших постатей українського порубіжжя XIX – XX століть. Непересічний талант цієї авторки формувався у складних суспільних умовах, а також у трагічних особистих обставинах буття.

Стиль письменниці аналізували останнім часом багато дослідників (Н. Комарівська [2], Л. Томчук [2], Я. Поліщук [2], Л. Зеленська [1], А. Печарський [3] та ін.), однак важливість суїцидальної образності в її прозі й досі залишається недослідженою, хоча висока художня майстерність Н. Кибальчич у зображенні маргінальних постатей-суїцидентів є унікальним явищем навіть у контексті тодішньої західно-європейської літератури. Саме тому тлумачення автодеструктивної поведінки персонажів її прози у зв'язку з психобіографією письменниці є необхідним кроком на шляху до розуміння специфіки творчого мислення, здатного вбити себе, задалегідь осмисливши цей вчинок у своїх текстах. Цим визначається актуальність нашої статті.

У прозі Н. Кибальчич можна виділити два основні конфлікти: суб'єктно-об'єктний (екзистенціальний) та чоловічо-жіночий (гендерний). Екзистенціальний конфлікт передбачає зіткнення особистості з Іншим (соціумом чи мораллю), що нерідко провокує персонажів до вияву садистичних схильностей (Н. Комарівська зазначає, зокрема, про поширеність «побутового садизму» [2, с. 49] в її творах) або до мазохістських інтенцій (а в найактивнішому їх втіленні – до самогубства). Гендерний конфлікт розкривається в сюжетній взаємодії чоловічих і жіночих образів, що показує безпорадність родинних стосунків як стримуючого й оптимізуючого фактора для тих, хто знаходиться в складних обставинах. Провідні конфлікти її творчості мають виразне психобіографічне пояснення.

Із дитинства Н. Кибальчич стикалась із деспотизмом близьких чоловіків: батька, від якого її матір втекла разом із дітьми, та дідуся, до якого вони переїхали після втечи. Відомо також про її непорозуміння з матір'ю, яка забороняла їй одружуватись із хворим на туберкульоз Миколою Козловським. Це зрештою і сформувало психічно неврівноважений характер письменниці. Втрата довіри до батьківського автори-

тету й розчарування в українських чоловіках, не наділених національною мужністю у ставленні до української жінки, спонукали її до спроби побудувати у своєму шлюбі ідеальні стосунки, де б вона грала роль турботливої матері, а слабкою дитиною виступав би смертельно хворий чоловік. Це у багатому чому й визначило драму їх нещасливого подружжя, а зі втратою чоловіка у неї ще більш міцнішає «комплекс провини» [3, с. 405], про який пише літературознавець А. Печарський. На його думку, розвиток депресії Н. Кибальчич (від нестримного бажання жити до нестерпного бажання померти) пояснюється тим, що «любов не зіграє письменницю, хоча дає життя і є центром гравітації Еросу тієї тьмяної сторони Танатосу, що затемнює, надаючи її світогляду неправдливую очевидність» [3, с. 407]. Тому й самогубство стає для неї настільки привабливим закінченням долі, що обіцяє швидке закінчення докорів сумління й єдино можливе позбавлення від почуття вини за помилки, зроблені в житті.

У творчості Надії Кибальчич суїцидальний мотив є нав'язливим, тому, власне, і не дивно, що вона у вересні 1914 року наклала на себе руки. Сучасники називали декілька причин її вчинку: смерть чоловіка й близьких, самотність, бідність. Однак із психобіографії Н. Кибальчич, краще зрозуміти яку допомагає її проза, дізнаємось про приховані спонуки її суїциду. Самогубство в її оповіданнях – це завжди пасивний, жертвний акт, головна причина якого озвучена у творі «З життя» (1914): «Тоді їм стало страшно, але не смерті, а життя, і схотілось швидше покинути його» [1, с. 358]. Знаково, що в середині XX століття психіатр В. Франкл проголосить схоже тезу про те, що самогубці найчастіше вбивають себе, бо більше бояться життя, ніж смерті. Літератори інтуїтивно зрозуміли це значно раніше за науковців, оскільки митці безпосередньо працюють із життєвими фактами, не відгороджуючись від них теоріями. Усвідомлення обмеженості власних сил перед тим, що письменниця називає «непереможне як смерть» [1, с. 36], формує у її прозі своєрідну неактивну поведінку суїцидентів, які часто здаються в боротьбі зі світом і помирають. Прикладів такого пасивного самогубства у її прозі є безліч.

Інна з «Нарису» (1901) Н. Кибальчич, порівнюючи свою долю із іншими, відчуває сум, нудьгу й тугу, та не маючи можливості повноцінно реалізуватись в особистому житті, «вдовольняти свої бажання» [1, с. 56], вона зрештою труїться. Маруся з оповідання «Засуджені» (1905), не витримуючи братових образ і байдужості матері, «оглядалась на все своє безбарвне життя, що не дало їй і найменшої щасливої доби, примусило її бути необхідною для рідних, які не відповідали їй ні любов'ю, ні подякою» [1, с. 110]. Зрештою Маруся, як і Інна, труїться. Так само закінчує своє життя Галина з твору «На хуторі» (1906), яка, доведена до відчаю жорстокістю наймички та своєю хворобою, гине разом із дитиною, розуміючи, що «мети нема, а життя мука» [1, с. 145]. У «Новині» (1905) згадується про дівчину, яка «розчарувавшись у всіх кого любила [...] з одчаю» [1, с. 124], спалила себе. Рада в нарисі «Хвилини» (1905), рятуючи грошима бідного студента Карпенка, настільки співпереживає його нещастю, що сама ладна загинути заради інших: «Стала смілива, глумлива, злобна, самозабуття. Вона нічого не боялася, навпаки ждала, щоб її скалчили, вбили...» [1, с. 132-133]. У «Маленькому Ніно» (1912) є побіжна згадка про дівчину, яка кинулась зі скелі, коли батьки силували її вийти заміж за нелюба. В оповіданні «В старих палатах» (1912) пара гине через помсту привида жінки-суїцидента, але виглядає це як подвійне самогубство, яке в прозі Н. Кибальчич зображується доволі часто. В ескізі «Те, чого не видно» (1912) через складні життєві обставини (бідність і чужина) в Італії вбиває себе російський емігрант Тименко. У творі «За високим тинном» (1913) небажання продовжувати одноманітні існування висловлює Галя: «Як так жити довіку, то можна повіситись» [1, с. 294] – і цю думку розділяє одразу декілька персонажів у тексті. У «Пропащих сестрах» (1914) Оля кидається в ополонку через страх знущань її сестри Лізи, яка відбила в неї нареченого.

Для Н. Кибальчич бажання померти й припинити боротьбу з оточенням реалізується нерідко як суїцидальна фантазія, коли смерть сприймається як цілком прийнятна альтернатива довготривалим стражданням. У «Весняних птахах» (1909) засуджена дівчина, яку провозять повз її рідне село, із болем усвідомлює: «Ніщо в світі не може мене визволити... окрім смерті...» [1, с. 184]. Павло Тодосенко в однойменному оповіданні 1911 року, почувавши себе чужим і

серед селянства, і серед панства, розмірковує, яку смерть краще обрати: чи втопитись, чи повіситись – «але всього було страшно, і він ніяк не міг зважитись, хоч здавалось, що це йому не минеться» [1, с. 243]. Нав'язливе бажання скоритись безжальній долі у прозі письменниці описане як наслідок даремних зусиль змінити щось, що змінити неможливо. Звідси відчай як провідне світовідчуття персонажів Н. Кибальчич: «Безмежний одчай людини, що потопає, що ще змагається і вибивається на поверх, але ніякого порятунку не бачить і вже здогадується, що от-от доведеться спуститись на дно» [1, с. 328].

Спільним для більшості творів Н. Кибальчич із суїцидальними мотивами є також страх слабкої жінки перед сильною, почуття відчаю перед істеричною жінкою, який, вочевидь, є трансформацією особистого страху письменниці. Це передусім можна тлумачити як біографічний страх не виправдати сподівань матері, письменниці Наталки Полтавки, та хрещеної матері Ганни Барвінок, дружини Пантелеймона Куліша. Також ще однією з ймовірних причин може бути нав'язливий невроз письменниці прожити безцільне життя, відчуваючи відсутність відповідної аудиторії, здатної оцінити її творчі зусилля. Про це Н. Кибальчич пише у творі «Лист» (1904): «Хіба ж таки часом, замученій працею, засмученій самотою, людині не з'явиться питання: Навіщо творити літературу, яка не має ґрунту – читачів? Кому ж потрібна ця екзотична рослина?» [1, с. 78]. Цей меланхолійний невроз непотрібності й недооціненності власної праці, страх втрати національного контексту був також й у житті ще одного письменника-суїцидента українського порубіжжя – О. Плюща.

Творчість Н. Кибальчич – є визначним художнім явищем українського порубіжжя століть. Поширеність суїцидальних мотивів у прозі письменниці визначається психобіографічними фактами і свідчить, окрім цього, про трагічність буття українського інтелегента в модерну добу. Окрім актуалізації занепадницьких тенденцій (що здебільшого асоціюються із зображенням смерті) у її текстах, дослідники знаходять також вияви інших стилєвих течій, зокрема, імпресіонізму й експресіонізму. Усе це робить її творчу спадщину надзвичайно цікавим і плідним полем для дослідників раннього українського модернізму, а також для літературознавців, які провадять порівняльні студії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кибальчич Н. Вибране / [Передмова, упорядкування і примітки Л.І. Зеленської] / Надія Кибальчич. – Чернівці : РВК «Деснянська правда», 2006. – 384с.
2. Комарівська Н. Надія Кибальчич : Штрихи до портрету / Надія Олегівна Комарівська. – Вінниця, 2006. – 200с.
3. Печарський А. Особливості психодинаміки Еросу-Танатосу в житті і творчості Надії Кибальчич / Андрій Печарський // Українознавчі студії. – 2007–2008. – №8-9. – С. 405-412.
4. Томчук Л., Поліщук Я. Художній світ Надії Кибальчич / Рівненський держ. гуманітарний ун-т ; Центр міждисциплінарних студій «Міст» / Любов Василівна Томчук, Ярослав Олексійович Поліщук. – Рівне, 2003. – 236с. – Бібліогр. : с. 210-234.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2011